

VILÁGOS KÖRÜL.

— Pauler Tivadar naplójából. —

Auguszt. 1849.

1. Ma évnapja kinevezésem expeditiójának (a pesti egyetemre): hogy egyetemi fizetésem jár-e — még meddig — a gondviselés tudja. A bécsi ministeriumból Stadion kilép; Bach átveszi a belügyet, Schmerling az igazságügyet, gróf Leo Thun a közoktatást. Scitovszky — hallom — primás. Míg némelyek Szeged bevételét vitatják, mások a császáriak visszavonulásáról szólnak; a legközelebbi jövődjét meg az egészet.

2. Angolyhonban a meetingek a magyar ügyben gyarapulnak; a Cityben Cobden szónokolt; azon hír is, mintha királyválasztás lett volna 22-én, valósulni látszik; ámbár más részről azt beszélék, hogy Kossuth lemondott. Nyáry az ügy élére lépett s alkudozások kezdetnek az osztrákokkal. Általános a hír, hogy Görgey egyesült s Paskievicz serege megveretett volna; 10.000 elfogatásáról szólnak. Haynau mozdulatairól bizonyos nem hallatszik. Budán anyámnál öt fejevári kanonokot zártak be.

3. . . . A mai Ph. a már tegnap keringett hírt hozza, hogy Nyáry minister s Ferencz Józsefet elismerték volna; más oldalról úgy mondják, hogy Alfréd (?) V. Béla név alatt királynak választatott. Deák miniszterelnök, Nyáry bel-, Aulich had-, Kovács Lajos közlekedésügy. Küldöttség Angliába ment, tagjainak mondják Szemerét, Josipovichot, Perényi, Antal veronai követet stb. — de ez még mind csak beszéd . . . Kempen megjött, a tiszték purificatióra utasítottak.

4. Esős rossz idő. Semmi újabb hírek nem hallatszanak; a tisztviselők kifizetése ígértetik, ha magukat igazolandják . . .

5. A mai Ph. azt közli, mintha Kossuth külföldre menekült volna. Mellékletében hozza Haynau proclamatióját de 1. July Győr, hol haditörvényszék elé állíttatik, aki okt. 3. után az országgyűlésen részt vett, a honvédelmi bizottmány tagjai, kormánybiztosok rögtönítélőszék elébe a többek között ki a (magyar) kormánynak engedelmeskedik, ki a katonai hatóságok rendeleteit ki nem nyilatkoztatja . . . azon tisztviselők, kiknek fiai a honvédelmet szolgálják megegyezésökkal, hivatalaiktól felfüggesztetnek, hadi törvényszék elébe állíttatnak . . . A tegnapi és a mai bécsi posta meg nem érkezett, sőt a postakocsi mi innen indult visszatért; jele, hogy Komáromból kitörnek; de viszont a posta Szeged felé megy . . .

6. Budán placát hirdeti, hogy aug. 2. a császáriak kardsapás nélkül mentek be Szegedre; a posta még mindig meg nem érkezett s innen sem megy el többé. Károlyi Lajost elfogták a komáromiak, úgy szintén több ágyúüteget. Mondják, hogy az Angolyhonba menő küldöttség 72 tagból áll . . . némelyek azt mondják, hogy még a koronát is elvitték; a székelek Moldvába rontottak; egy csapat magyar tegnap Segesvár felé közeledvén, a császáriak kivonultak . . . mondják, hogy Klapka és Noszlopy erősen ujonczoznak.

7. A Ph. Szeged bevételén kívül azt, de még nem hivatalosan közli, hogy Debreczennél Nagy Sándort Paskiewicz megverte volna s 1500 halott maradt, „a muzulmánok egy honvédszászlóaljat levágtak“. Ma hirdettetik, hogy Haynau parancsára minden kedden s pénteken a magyar színházban németül fog játszani... Budán nagy feszültség a guerilla csapatok szomszédsága miatt; fizetések (a tisztviselők járandóságának fizetése) még mindig nem történnek... Budán ebéden.

8. A Ph. rendeletet hoz a városi lakosság összeírása iránt... a posta még mindig nem jön... Mondják, hogy Klapka Győrótt van. Képzem, hogy nagy Bécsben a rémület. Baintner (pesti egyetemi jogtanár) itt ebéden... ma még semmi fizetés nem történt.

9. Hő nap. A hetedik bulletin mindenütt fel van ragasztva; ma adják először németül a magy. színházban Hans Sachsot; délután Budán napamánál s Machiknál; a posták még mindig nem jönnek.

10. A mai Ph. azt adja, hogy a Szóregnél megvert „ellenség“ en deroute jut s 2000 foglyot tettek; a felvidékről egy szót sem, ellenben híreket hoz a szegedi lap szerint arról, hogy a zsidók emancipáltattak, 60 millio bankjegy kiadása határozottat, Bem Oláhországban van s amnestia hirdettetett az oláhoknak. Általában itt azon hir terjed, hogy a komáromiak Chorichot megverték s elfogták volna, több milliónyi kárt tettek az osztrákoknak, 42 mozsarat elfoglaltak, Modor és Pozsony körül járnak, ez utóbbi várost is elfoglalták volna Nagy Sándor alatt, ki a vácsi csata után visszatért. Hallom, hogy a tisztviselők közül igen sokan nem kaptak fizetést; a pozsony—győri hírek általában terjednek s utazó kereskedők által jóváhagyatnak. Itt az alföldi híreket is máskép adják elő némellyek.

11. A Ph. ma semmit sem hoz mint egy philippikát a magyarság s a hírterjesztők ellen; bizonyos azonban már, hogy Klapka Pozsonyban van vagy volt s Esztergomban is magy. sereg van. Székesfejérvárról az a hír, hogy felgyujtatott; Bene volt ottan kormánybiztos; hogy s miként történt, még nem tudhatni. Mondják, hogy Szegedről ma sem jött a posta. Budán Claire-nél (rokona) gratulálni. Öreg anyám elég rosszul van. Anyám szeme valamivel jobban.

12. Fejérvár sorsa valósulni látszik; a cs. (császáriak) Falkenhayn alatt visszatérvén, a várost felgyujtották, mondják, hogy az országgyűlés Kolozvára vonult volna. Klapkáról beszélnek, hogy Bécsujhely felé tart, még ujságok sehonnan sem jönnek. A Pesti lap holmi utazási rajzokkal untatja... olvasóit, én Schlosser 18. sz. történetét olvasom gyönyörrel: főleg... III. Gusztáv története érdekel, az utóbbinak eljárása olly sokban napjaink történetére emlékeztetvén.

13. Budán atyám könyveit rendezem; ebéden is ottan. Öreganyám rosszabbul van. A pozsonyi hírek valóságát kétségbe veszik állítván, hogy az utilevelek hamisítvák. A cs. sereg Aradon, mások szerint már Váradon volna, a túlzások a hírekben olyanok, hogy alig tudhatni mi igaz. Öregatyám bizonyítványait talalom s atyám tanvédelti (egyetemi disputációra vonatkozó) tételeit, mik nagyon érdekelnek.

14. Az elzárás még mindig tart; az ujság semmi híreket sem közöl mint hogy nem sokára Pesten több katonaság lesz; még Fejérvárról sem tudhatni bizonyosat... Délután a gyerekek anyámmal sétálni.

15. Ma... az ujság azon hírt hozza, hogy 9. Temesvár alatt nagy

csata volt, mely hosszabb ideig tartott, de végre a császáriak részére ütött ki, kik még az nap estve Temesvárt felszabadították; azt állítják, hogy 7000 foglyot tettek; a pozsonyi híreket is kétségbevonják; tegnap reggel öt órakor hat fejevári polgárt lőttek agyon, kiket ott elfogtak... délelőtt még a Ph. külön czédulán azt a hírt hozza, hogy Görgey alkudozásba bocsátkozik; az oroszok kezébe le akarja tenni fegyverét, Kossuth eltávozott volna a koronával; a posta még mindig nem jön. Fejevárott magyarok vannak. Békéről szólanak, de ez nyilván a Görgey féle hírnek csak módosítványa lesz, majd bővebben halljuk nemsokára az egészet.

16. A Ph. hozza a tegnapi placatot vagy inkább Extra-Blattot. A Pesti Hirlapot s mindazon újságokat, mellyek april 24 julius 11 megjelentek, elkérik az egyetemi, académiai s muzeumi könyvtárakból. Károlyi Györgyöt Csurgón elfogták; Losonczt Grabbe orosz generalis felgyujtotta.

17. Virozsil (pesti egyetemi jogtanár) meglátogat s többek közt azt mondja, hogy a juridicai (jogi) karban csak Tipula s Kornis notálva volnának s hogy ő engem fordításokra ajánlgatott, mi, nekem nagyon alkalmatlan s azon leszek, hogy megszabaduljak minden áron. A pesti lap correspondensek után azt írja, hogy Görgey letette fegyverét, mi nagyon valószínűtlen, mert hivatalosan közölve még nincs, mi bizonyosan megtörténék. Más oldalról mondják, hogy vasárnap Aradon Kossuth a kormányt Görgeyre ruházta volna, ki hadi s polgári dictatorrá neveztetett; hogy Batthány Kázmér, Duschek, Horváth mentek az orosz táborba alkudozni; a föltételeket futár vitte fel Bécsbe, addig fegyvernyugvás lesz. Mondják, hogy az 1848 törvények kiköttettek alapfeltételül, míg mások az 1723 s 1791 törvényekről szólanak s angoly közbenjárást is említenek. Az valósul, hogy Aulich az utolsó időkbekben hadminister volt. Frank (pesti egyetemi jogtanár) mondják a törvényhozási bizottságban van, bizonyosan a magyar polgári jog végett.

18. Ma Ferencz József születésnapja van s ezért az ágyúk durrognak; estve felé a Ph. külön lapja Kossuthnak Aradon 11. kelt lemondását hozza Csányi, Vukovich, Horváthtól ellenjegyezve, melly igen megható s Görgeynek ugyane napról kelt felhívását, mellyben állítja, hogy a hazáért mindent megtesz amit tenni lehet, harczzal vagy békés úton akként mint a szükség fogja parancsolni: így tehát nem igen kételkedhetni többé, hogy rövid idő mulva a döntő lépés megtörténend. Pest városa plébánosát Samuelt elfogták...

19. Ma évnepja, hogy déli 12 órakor eskümet mint egyetemi tanár letettem, melly sok változott azóta, melly külön érzelemmel töltöttem e napot taval s ma! — az akkoriban nyert állás melly ingatag s nem tudom valljon lesz-e maradásom vagy sem; visszateszik-e a régieket vagy sem? — s még is sokkal biztosabb állásom más százakénál, kikre könnyek nélkül nem emlékezhetem, egyáltalában érzelmeim hullámzatát leírni nem lehet. De minek is, örökké maradandanak előttem emlékezetesekké... tudja Isten melly fordulatot vesz a dolog. Az aradi események mindinkább fejlődnek, több tisztviselő már feljött onnan alulról. Görgey serege csakugyan letette a fegyvert aug. 12 s 13. Világosnál, több huszár előbb agyonlőtte magát; a fegyverletétel az oroszoknak történt s Paskievicz Görgeyt megölelte. Bem, Dembinski, Guyon s velök Kossuth is Orsova felé vonultak, aligha nem lesz ott Mészáros is. Duschek a pénztárakkal megadta magát,

volt benne mondják 110 ₰ arany; ezüst, de veretlen. A vörös sapkások nem akarták letenni a fegyvert, de végre meg is történt, a tisztek az oroszokkal fraternizálnak. Görgeyvel mondják Vetter, Aulich, Poeltenberg, Nagy Sándor, Lenkey volt; megadták magukat, úgyszintén Kiss Ernő is. Klapkát is felszólította Görgey, adja át a várat az oroszoknak.

20. Szomorú esős nap; a zápor délelőtt megered s így az egyébként is nem tartandó járdalat (szentistvánnapi körmenet) lehetetlenné vált. A mai ujsághírek Görgey 13. történt fegyverletételét igazolják; Kiss, Lenkey, Poeltenberg, Aulich, Vetter, Nagy Sándor, Leiningen, Schveidel is vele voltak. Damjanich is megadta magát Aradvárott. Mondják, hogy a korona és a bankjegysajtó is az oroszok kezében vannak. Az ott levő őrnagy magát előbb mint a koronát Aradmegye alispánjának átadta, agyonlőtte, ez pedig az oroszok kezére szolgáltatta. Újabb hírek azt a gyanút ébresztik, hogy Görgey nem épen a legjobb hittel járt el, mert Vetternek Lippán álló seregét csata végett Világosra parancsolta, ott kellett a fegyverletételnek történni; a hadseregnek amnestiát eszközölt ki, de a polgári rendűeknek mondják semmit, mit nem hihetek. Kossuthot Lippán látták utolszor, Guyon serege még tartja magát. Görgeyé 30.000 emberből, 130 ágyúból állott; több követ már megjött. Feltűnő a P. L. mérges hangja amiatt, hogy az osztrákoknak nem adták meg magukat... Szegény sógorom nevenapja! hol fog az most lenni, hol a többi horvát menekvő. Péterey, Erdős, Szalay Laczi — mindannyi barátaim minő sorsnak néznek elébe, a' nélkül, hogy azt legkevesébb előre láthatták volna. Délután Budán, hol a várpalota körül az egyébként olly zszibongó népelet helyett csend uralkodik.

21. Ismét esős, kellemetlen nap; azt hallom, hogy az egyetemnél Havass a tanárok majdnem felerészének elbocsájtását indítványozta volna; a tanács mind olyanokból fog alkottatni, kik a hódolatot alá nem írták... mi lesz az én sorsom az isten tudja vallyon meghagynak-e vagy sem, az Ur Isten tudja, én türelemmel viselem mert benső meggyőződésem, hogy mit sem tettem mi lelkiismeretemmel, becsületes emberi, hazafias elveimmel ellenkezik. Estve felé Estók sógorom (Deréky István) meglep több ismerőseivel kik Aradról jöttek számtalan nélkülözések között; azt mondják, hogy a fegyverletétel feltétlenül történt; Petényi, Erdős az orosz táborban vannak; a tisztviselők elbocsájtattak. Perényi, Schuller (?) szegény fogva, de Bem seregével meg nem adta magát, hanem Dembinski-vel, Guyon, Visocki, Desewffy, Vécsey, Kmetyvel Erdély felé tart. Klapka még nem adta át Komáromot, a posta még nem jön.

22. Esős nap. A részletekről csak azt hallani, hogy Aradvárát 17-én átadták feltétlenül. Mondják, hogy oroszok jönnek ide őrségre a városba. Petőfy, Vasvári Erdélyben elestek s így végéhez közeledik a nagyszerű események fonala, mellyet szemeimmel szemléltem!... a Ph. egy méltányló cikkben elismeri a magy. hadsereg vitézségét s Görgey tetteit sőt chevaleresque bánásmódját, mit ítélend fölötte az utókor, akkor megítélhetni, ha majd a többiek is közlendik felvilágosításait.

23. A Rectornak f. hó 21. kelt 117 sz. körlevele arról értesít, hogy Sziványi Vincze főbiztos f. hó 6. kelt 138 sz. rendelete által Havassat az egyetemhez segédbiztosul küldötte ki. A 9-iki Bulletinból kitűnik, hogy Görgey későn jött s a Maroson már át nem kelhetett, az osztrák hadsereg magának tulajdonítja a győzelem kivívását hat csatában s pedig észre-

vehető nehezteléssel az oroszok iránt, mit a Ph. azon czikke is tanúsít, hol azon gyanút mintha az orosz sympathirozna a magyarral, vissza-utasítja. Délután Budára menvén azon hír lep meg, hogy öreganyám rosszul van s tegnap reggel a haldoklók szentségével ellátva lőn. Magához nem bocsájt s így talán nem is látom, mert holnapra rendel magához. A bécsi posta jön.

24. Ma Budára jövén hallom, hogy reggeli öt órakor öreganyám boldogabb létre átszenderült. Bár nem a vér kötelékei kapcsolának hozzá (mostoha nagyanyja volt), még is lételem első kezdete óta ötöt öreganyám gyanánt tisztelvén mélyen meghatva érzém magamat.... Béke hamvainak, ő átélte e mulandó pályának nyomorait, tiszta lelke bírása előtt áll; míg bennünket még az élet ezer gondjai nyomnak... Az ujság szerint Karánsebesnél ismét megveretett a magy. sereg; Rudnyánszky püspök bebörtönöztetett.

25. A mai 10. hadtudósítás mondja, hogy a 9. hadtest Karánsebesnél a császáriaknak, Vécsey... Borosjenőnél 19-én, Bem és Guyon serege Dévánál 18-án mindketten az oroszoknak megadták magokat úgy kisebb csapatok is. Desewffy Aristid fogva van. Vécsey, Kmety, Bem, Guyon megmentették magokat. Bem még August első napjaiban Szebent még egyszer visszafoglalta, de e hó 6. és 7-iki csaták után elhagyni kénytelenítettett. Ma több kellemetlen hírt veszek... az egyetem iránt is történtek már intézkedések; míg az egyik azt állítja, hogy fizetésünk harmadára fogunk devalváltatni míg kitisztázandjuk magunkat, más részről mondják, hogy mind el fognának bocsájtatni kiket a minister nevezett; kik előbb szolgáltak besoroztatni. A casino megnyittatott.

26. Ma temettük el szegény öreganyámat estvéli 6 órakor; az idő kedvező volt; nem igen távol nyugszik öregatyámtól. Béke hamvainak! Az ujságokban Paskiewicz azon jelentése Miklóshoz, hogy Magyarország a czár lábaihoz borul. Görgey csak azon feltételt kötötte ki magának, hogy az oroszoknak hódoljon s sorsát a császártól várja — feltűnik; úgy szintén a horvátok ellenmondása az oktroyált alkotmány ellen. A francia kamrában tett indítvány Magyarhon függetlensége iránt, az éjszakamerikai elnök ígérete, hogy azt megteendi — feltűnik. Nádasdy Lipót gr. négy évi várfogságra s 100.000 pforintnyi bírságra — 50.000 fra s várfogságra Udvarnoky asszonyság elítéltetett.

27. Az egyetemi tanács összeállítását hallom. Virozsil Rector, Villiger, Leicher a hittani; Miksó, Vízkelety a jogtani, Tognio, Schondann az orvosi — Mayer, Rissinger a bölcséleti karból tagjai. A távollevő Schondann és Mayer helyébe Havass s Degen ámbár ez nem akart, helyettesítettett. Bizonyos pontokra felelni fogunk s ezek haditörvénszéknek fognak átadatni; addig fizetésünk nem jár. Nagyon feltűnő nekem, hogy Frank a tanács (egyetemi tanács) védelmében azt mondotta, hogy ők a „törvényes kormány“ szóval élvén mást nem értettek mint az 1723. 1. 2. kormányt s az 1791—10 függetlenséget. Kiváncsi vagyok a pontokra, mellyekre felelnünk kell. Toldy (Ferencz) anyjának megtagadták a pensiót s őt ez ügyben Gehringer még maga elébe sem akarta bocsájtani. Estve felé hallom, hogy a nekünk teendő kérdések csak a tartott közgyűlésre vonatkoznak. Velence megadta magát; a m. ügy iránti rokonszeny Angolyhonban mindinkább növekszik... Budán kettőt agyonlőttek, egy reformatus papot pénz eltitkolása végett melly a csász. katonáktól

elvéttetett s egy könyvnyomtatót fegyvertitkolás miatt. Vízkelety (pesti egyetemi jogtanár) hallom a törvénykar (jogi kar) helyettesített igazgatója...

28. Olvasom a körlevelet, három a kérdés, az első a hódolati nyilatkozatra s az e tárgyban részvétre, a másik általános viszonyaimra fiam vagy hatalmam alatt álló rokonaimra, a 3-ik végre mentési okaimra nézve tételik. H. (Hajnik) Pál már külföldön van. Hallom, hogy a Splényieket elfogták s nálok leveleket találtak; délután Budán. A minis-teri kinevezések (az egyetemen) kérdés alá vétetni nem fognak.

29. Ma a mohácsi vésznapi emléknapiján melyly sok történeti reminiscentia merül fel a hazafi agyában. Most kapom a 25. kelt körlevelet, melylyt Miksó küld. Budán elbúcsúzom Spelletich Paulinától kit kellemes jószívűsége miatt kedvelni tanultam s nem csekély megindulással hallom, hogy Biringer Sándor tegnap holt meg epelázban 31. évében mit fölötte fájlalok; úgy az öreg Maygraber is Szegeden megholt...

30. Heufnernél az igazolás végett; felteszem azt röviden s mennyire gondolom, szabatosan. Hallom, hogy az académiái hódolat iránt is történnek vizsgálatok s Toldy már idézve is volt. Csekonics Orczynét fogságban hozzák; 18-án a cs. kir. hadseregben szolgált katonák amnestiát kaptak úgy szintén a nem szolgált honvédtisztek és a többiek sorsa bizonytalan... egyébként Kossuth levele Bemhez érdekes mellyben Görgeyt terheli.

31. utóbb (Spelletich) Paulina jön elbúcsúzni; én Budára megyek fel gyermekeiért, utóbb... a két koronához kísérik s elbúcsúzom, talán sohasem látom többé; férje sorsa bizonytalan. Kiadom igazolásomat Pálmának (egyetemi tanácsjegyző) holnap hallom tárgyalják. Haynau tegnap jött meg, házánál a katonaság fogadá; ma ezért a német színházat kivilágítják; a magy. conservatívek visszahúzzák magokat.

September.

1. Ma vannak a misék öreganyám lelki nyugalmaért... hallom, hogy a fizetési íven nekem is van keresztm. Ma kezdik az (egyetemi) tanácsüléseket a justificatio végett... Haynau egy placaton megköszöni a kivilágítást s rendre inti a lakosságot.

2. Ma Budavár bevételének évnapja, melylyt egy újabb bevételi évnap háttérbe szorított... beszélük, hogy az oroszok hazamennek.

3. Kozáky barátom meglátogat... a lapok új felosztási tervet hoznak Európáról, mely a Schweitz sorsa felett koczkát vetne. Hallom, hogy Temesvárnál a centrum; a balszárny Dembinski s Kmety alatt győzött, de Mészáros a jobb szárnyon megveretett s így az egész zavarba jött...

4. Öregatyám születésnapja; Kholer meglátogat Olaszországból; a dévai várat feladása előtt a magyarok lége röpiték. A tud. társaság (Academia) rendezéséhez is fognak, hallom, hogy Tasner titkára leend. Haynau és Gehringer elutaznak Bécsbe; Gyulayról mint kormányzóról szólnak. Komárom meg nem adja magát, a feltételek részint amnestiára részint a pénzre és a katonaság biztosítására vonatkoznak... visszajöttünkben (a budai temetőből) hallottuk a perlaszi esata hírét. Mélyen hat reám az újépület ablakainak befalazása és deszkákali berekesztése. (Börtönné alakították át.)

5. A magyar ügy mellett nyilatkozik az angoly, frank és porosz újságok rokonszenve. Az orosz lapok azon magy. vezérek neveit hozzák,

kik megadták magokat... Az ipartanodai tanítók már megkapták fizetéseiket. Villiger kilép az egyetemi tanácsból, Márkfy helyét pótolja; okául a sok denuntiatiót adja, mellyek állítólag már az első ülésben történtek. László a tollvivő.

6. A tisztviselők- követek- főrendeknek kik oct. 8. után szolgáltak három havi határidő engedményeztetik a megjelenésre... Budán napamánál ebédelek. Fülöpöt a dunavecsei jegyzőt agyonlőtték; úgyszintén Ormayt is a vadászezredest.

7. Számos elítélések... Lechner meglátogat, beszédjéből észreveszem melly nagy rokonszenve volt Görgeynek a katonaságnál; a zászlókat az általadás előtt szétépték. Az egyetemről már a Lloydban is cikkely van hol a kérdések elősorozvák. A horvátok végre elrendelik az octroyált alkotmány kihirdetését s pedig a törvényhatóságok utján sőt mondják, hogy a báni tanács feloszlott.

8. Ismét új elítélések, Streit boglári plebános agyonlövetett. Horvát ismerőseim közül (P. T. 1848 előtt zágrábi jogakadémiai tanár volt) Paulekovich betegen fekszik, Josipovich hollétét nem tudják, Ursik (?) Törökönban van. Palotait bezárták, ki alig néhány nap előtt tért vissza. Nendtvich is itt vagyok. A mai nap nem igen kedvező a szokásos népmulatságra Lipótmezején; hűvös kellemetlen nap. A magy. conservatív mágnások mind odahagyják Bécset s hivatalt hallom még Ürményi József sem vállal.

9. Hallom az (egyetemi) tanárok három szakaszra osztályozvák. Az elsőhöz azok tartoznak, kik csak aláírták a hódolatot, a másodikhoz, kik szerkesztésében részt vettek, a 3-ikhoz kik még inkább compromittálvák fogalmuk szerint. Kik tartoznak az első s második osztályba nem tudom. Munkács m. hó 27-én megadta magát az oroszoknak; a 91. honvédszászlóalj volt ottan. Dévavár légberöpitése a külföldön is figyelmet gerjeszt... Az ujságok ismét szárazok lesznek; holmi Goethe ünnepélylyel untatják az olvasót.

10. Az egyetemi épületben tegnap óta gránátosok tanyáznak; anyám születésnapját Budán ünnepelem...

11. Nevezetes nap honi történetünkben: ma száznyolcz éve, hogy M. Teresiáért véreket ontani ajánlák a magyarok, egy éve, hogy Jellasich betört. Pétervárad nyolczezer emberrel 7. megadta magát. Ismét számos elítélések, Ormayn kívül, ki m. hó 22. felakasztatott — főhadnagy Hanty a császár huszároktól s Murmann főhadnagy aug. 20 s 25. Temesvárott agyonlövettek. Kossuth, Dembinski, Bem, Mészáros Widdinbe hajóztak át 21. 22-én. Perczelék is ott voltak; Bem csak 26-án ment át Iladovánál, 4000 ember is volt ott vele s le nem akarta tenni a fegyvert; a menekvők Kalafat, Widdin felé tartanak. Ma éjszaka Hajnik Jettihez azon ürügy alatt mintha ki akarnák motozni szállását, rendőrbiztosok s gránátosok jöttek, de átöltözködött tolvajok lévén pénzt mind elvitték, mi a szegényre kettősen fájdalmas. Treffort hallom ma megérkezett.

12. Olvasom, hogy Rómert ma elfogták. Csalányi is még fogva van; a császár Teplitzbe ment a porosz királylyal összejövendő, mondják ez eldöntő hatású lesz a magy. ügyekre nézve, mert ott vannak a régi aristocratia tagjai. Batthányt, Károlyit s a többi foglyokat az új épületbe visszahozzák; Rosty (Pál) eljön. Baintner elbúcsúzik tőlem. Brunner plebános meglátogat, beszédjéből észreveszem, mennyire megváltozott első

ismeretségünk évei óta. Délután zápor, jégeső, menydörgés villámlással, mely az éjjel is eltart.

13. Nőm M(ária) Remetére megy, a nap azonban kissé hűvös; délután esik. Scitovszky (prímás) pastoralet bocsájt ki, melyben mint hallom a hittani tudományok s az anyakönyvek ismétli diákítását elrendeli.

14. Összekeléseim tizedik évnapja, nőmmel misére megyek a barátokhoz hálát adandók az égnek eddig tapasztalt malasztjaiért. Egyébiránt hon töltjük a napot, a viszonyok nem olyanok, hogy vigadozni lehetne. Azt a hírt hallom, hogy az egyetemi tanítások magyarul lesznek; látok osztrák lovasokat; valami háromszáz fegyvertelen huszárt mint kocsist vagy lövezetőt a hid mellett, kik még jelen helyzetökben is megtarták büszkeségüket. Komáromból 16 tiszt kijött a többi meg nem adja magát. Én rettegek a szegény Dominné sorsán; a conservatívek erősen küzdenek Magyarország önállásáért; hives, kellemetlen idő.

15. Ismét s mindennap elítélések, Gabel selmeczi tanyamester (?) halálra, mások kisebb büntetésekre. Délután Budán anyámnál; néhány nap óta fizetésem harmad része utalványozva van. Dani már volt a hadtörvényszék előtt, mely három főtisztból — Kossalkó — s egy hadbíróból állott.

16. A mai Ph. azon épületes javaslatot hozza, hogy az egyetemenél a tanulmányok németül taníttassanak, gr. Zelinski elítélését több évi fogházra. Hallatszik, hogy a komáromiak kitörtek; figyelmemet nagy mértékben igénybe veszik a „Gränzboten“, „Illustrierte“ megjelent számai s az elsőben foglalt m. (honi) czikkek. Nevezetes, hogy az „Allg.“ az orosz hálaproclamatio fölött az osztrák önérzelem megsértését s a Czar-toricki féle jegyzőkönyvnél azon körülményre emlékeztet, hogy Rieger vett benne részt, ki tavál a magy. küldöttség ellen leginkább agitált.

17. Mai napot Budán töltöm... s öreg atyám, atyám s saját írásaim rendezésével foglalkozom azok között több nevezetes irományra öreg-atyám kezétől akadok sőt amint látszik ósatyámtól is s több földabroszra; hives kezd lenni estve felé.

18. A gyermekek szüretre mennek; hideg szél; délután Budán; hírét halljuk, hogy Görgey Klagenfurtba, Radetzky Bécsbe érkezett...

19. Esős hives idő... Virozsil (az osztrákoktól kinevezett rector) nálam, beszédjéből értem, hogy az első osztályban (l. fennebb: szept. 9) van az egész törvény (jogi) kar Tipula kivételével ki a másodikba esett; a harmadikban Peczelt (?) Albert s Szabó Imre vannak. A magy. óconservatívek hallom befolyásukat veszítették; Radetzky, Haynau, Jellasic, Rajacsics fognak a haza sorsa fölött határozni. Tegnapelőtt mondják Kossuth családját hozták Budára Neupauert Zichy, mert a véstörvényszék ülnöke volt rögtön elbocsájtotta.

20. Ma ismét esős idő. Budára megyek... s onnan gyermekeimet hintón estve felé elhozom. Ma 17 éve, hogy első rigorosumomat leteszem a philosophiából; ujság éppen semmi mint új meg új elítélések; azon hir, hogy az Ost-Deutsche Postot eltiltották.

21. Magánypróbatéte (vizsgálója) Vörös Kálmánnak, Vizkelety meghív arra mint helyettes igazgató, mindkettőből dicséretessel. Perlaky piaristatanár ítélte 6 évre; Mogáé 5 évre s Teleky Ádámé aki csak hivatalából letétetett — ítéletei a Pesti Hírlapban megjelentek. Az ujságok írják, hogy az angoly liberalis lapok Görgeyt árulónak tekintik... Bécs-

ben kezdettek a conferentiák hazánk sorsa fölött, hol elvetik a koczkát jövődjére nézve s fiai közül oly kevesen vannak ott! Komárom átadásáról szólanak, míg más oldalról hallom, hogy Klapka napi parancsában kijelentette miként Komáromnak két feladata van, kedvezőbb feltételeket nyerni a hazának vagy romjai alatt magokat eltemetni a magy. fegyver dicső fenntartása végett... Tavaszy meglátogat.

22. Zupán (?) lep meg, hogy Stridóba megy; a többi horvátokról keveset tud... Több száz huszárt, honvédet hoznak itt keresztül. Komáromi feltételekről beszélnek mellyek megadattak.

23. A mai ujság Rudnyánszky besztercei püspök hat évi és gr. Niczky Kristóf öt évi várfoogságra való elítélését hozza. Károlynál (Hajnik?) hallom, hogy Szentiványi mondotta miként in thesi még eldöntve nincs legyen-e magyar lap vagy sem; — de úgy látszik kedvezőleg döntötték el, mert a „Figyelmező“ már hirdettetik... Szemere, Ivanovich hallom Viddinről már múlt hó 29. elutazott Angolyhonba; a többiek még akkor ott maradtak. Rosty elmegy.

24. Budán; Anyámnál ebédelek... Az Allg. egy cikkben a Mhonban uralkodó elégületlenséget fejtegetvén okául adja a Kossuthjegyek (bankók) megsemmisítését, Batthány, Esterházy s más honvédtisztek közkatonákkai besorozását s az osztrák tisztek bánásmódját kikkel ellentétben áll az oroszok udvariassága.

25... Mondják, hogy a m. conservatívek oda fenn a conferentiákban győztek volna, míg mások ellenkezőt mondanak... Nagyon érdekel az Ellenőrben Kisfaludy levele a győri insurrectióról, mellyben annak becsületét védi.

26. Laczi (Markovits László) s Paulekovichék meglátogatnak; az utóbbiak elbeszélésből hallom miként Nagyenyed egészen a lángok martalékja lőn s az oláhok által felprédáltatott...

27. Ma olvasom az egyetemi tanács körlevelét két nyelven, mellyben az intézetek előljárai véleményadásra felszólíttatnak s az igazgatók, hogy a „verhängnissvollen“ 15 Május óta történt változásokat adják elő; ezen kifejezés: hogy Sangaletti előbbi jogába visszahelyezettnek mondatik, méltán azt gyaníttatja, hogy az újabb nevezések nem fognak kérdésen kívül maradni. Komárom hallom kitüzte a fekete zászlót jele a halálrai készség(nek) kezdik az ostromot, a föltételekben meg nem egyezének.

28. Ma éve, hogy Lamberg megöletett; Budán anyámnál ebéden. Hallom, hogy Komárom megadta magát általános amnestia, pénzkárpótlás s harmincz napi fizetés feltétele alatt...

29. A komáromi vár átadásának híre hivatalosan bébizonyíttatik a P. L. által. Balassa orvoskari igazgatót elfogták mondják hogy leveleket Szemere s Dembinskihez találtak volna (nála). Madarász József is el van fogva s Jeszenákról mondják, hogy halálra ítélték; ma a pákozdi csata évnapja.

30. Ma „Istent dicsérünk“ (Te Deum) a helyreállított béke miatt; hallom, hogy az ujonnan nevezett tanárokat máshová akarják küldeni. Komárom feladása iránt különböző hírek keringenek.

October.

1... Budán az anyámnál; a lenge hír Komárom átadását tagadja, azonban a gőzösök már jönnek Bécsből, mi az ellenkezőre mutat; fizetésem harmadát felveszem...

2. Esős idő; Komárom vára m. hó 24. kelt feltételeit olvasom: általános amnestia, a betegek, sebesültek ellátása s engedelem külföldrei utazásra az említettekén kívül a főpontok; Klapka, Assermann (?), Esterházy Pál, Zichy Ottó, Janik stb. vannak aláírva; Tábornoki bé van zárva; Bezeredy, Tóth Lőrincz itt vannak...

3. Ma hallom, hogy Bécsben a magy. vallási és oktatási ügyek a belügybe tartoznak; Ranolder az osztályfőnök... Ma két külön oldalról hallok ítéleteket Görgey fölött, Toldy (Ferencz) pártolja, míg mások azt állítják, hogy löszerei voltak, élelemmel el volt látva s maga néhány nappal azelőtt Péterynnek mondá: majd utat török magamnak két-három nap mulva; a haditanácsban kijelenté, hogy föltétel nélkül átadja magát, a főtisztek közül ki sem mondott ellene; mondják, hogy ma adja meg magát Komárom...

4. Ma már komáromi honvédek vannak itten, kik tegnap hat vontatóhajóval jöttek le... a mai lapban János kanonok 6 havi, Balassa egy taval Kossuthhoz írt ajánlólevél miatt 3 havi fogságra ítéltetik.

5. Tegnap estve Pepi sógorom (Deréky József cs. kir. százados) érkezett meg Olaszhonból s ma meglátogat, rossz színben van; úgyszintén Ináncsi is, ki külföldre készül... az újságban három egyetemi tanár nevezését olvasom a belügyminister ajánlatára: Boros az alaphitágazattan, Kovács az erkölcsi, Lopussny a hitágazati különtannak (dogmatica specialis) professoráivá nevezettek. Az egész városban beszélnek, hogy Batthány halálra volna ítélve. A P. Z.(ban) Kiss Sándor védelme a törösvári szorosnál, hol 1000 székely ellentállott sok orosznak, a thermopyléi harcához hasonlítatják; Kiss Sándor szétszaggatta köteleiket s így meghalt. Bemet egy százsz dícséri az „Allg.“(ben), hogy igen kegyes volt a százszok iránt, de Csányit korholja. A zágrábi újságok emlegetik, hogy azon 16.000 fegyver, melyet nekik Radetzky Olaszhonból küldött, a Károlyvári fegyvertárba tétettek. Az osztrák s orosz követ a foglyok ki nem adatása iránt félbeszakítják a portával a diplomaticai viszonyokat, az angolyok őket pártfogolják; hajót rendeltek Konstantinápolyba.

6. Ma azon hír lep meg, hogy Batthány Lajos csakugyan akasztófára ítéltetett; felesége tegnap Kempennél volt, de elő nem bocsájtatott. Lucsendorf hadbíró elítélte; a faraktáraknál fel volt állítva már a bitófa, de ő elejét veendő, torkát megmetszette, de nem halálosan; rémítő eset! Ma Latour halála évnapján meg akarták büntetni. Ezen eset egészen disztál, úgy, hogy a már tegnap tervezett séta Poldi (Hajnik Lipót) s (Hajnik) Károlylyal nem is hat olly jótékonyan reám. Kimegyünk a Ferenczhalom felé, hol Rózsa épülete nagyon csinos; onnan a Fácánhoz, hol ebédelünk, azután a magas bükkfához, honnan Kovácsit s a körülfekvő hegységet láthatni, végre a Svábhegyen át, hol Tóth Lőrinczcel találkozunk s Klauzált látjuk, visszatérünk. Az egész város csak Batthány esetével foglalkozik. Károlyi István az újság szerint 250.000 f. pengőre, 2 évi vár-fogságra s az előlegezett statuspénzek visszafizetésére ítéltetett. Mondják, hogy nov. 1. kezdik a leczkét (az egyetemen).

7. Ma két éve, hogy atyám meghalálozott; vasárnap lévén, csak holnap ülendem meg emlékét misével... Tegnap délután Batthány Lajost valóban kivégezték, az ítélet kötélre hangzott, de mondják, hogy agyonlőtték; mély megilletődés uralg az egész városban. Az ítélet(re) a mai P. Z. indokul azt hozza fel, hogy ő mint ministerelnök a márcziusi tör-

vényeken túlment, ezáltal a *pragmatica sanctio* szerinti viszonyt tági-totta; a felkelők soraiban szolgált s az országgyűlésen részt vett volna. Büntetése a kötél, de mint hallom, agyonlőtték a vadászok, bátran állva átment azon honba, honnan nincs visszajövetel. Tegnapelőtt még egy Fekete nevű káplánt s guerillafőnököt, mert egy futárt fogott fel, is agyonlőtték. Ma Csányi, Perényi, Jeszenák ítéleteiről szólnak, mellyek mind halálra hangzanak. Batthány 40 éves volt.

8. Ma atyám emlékére misét szolgáltatok a sz. Ferenczeknél... az Isten nyugosztalja őtet! Hallom, hogy irományaink a haditörvénytörvényekhez jönnek, így tehát egyenként fogunk kihallgattatni; úgyszintén e napokban fog a nyelv végett érkezni egy körlevél, mellyben véleményadásra felszólítatunk; én határozottan a magyar mellett fogok nyilatkozni. Az újságokban érdekel... az académiái (egyetemi) hatóságok iránt kelt rendelet, melly az igazgatókat eltöröli, a Decánok s tanárok kezébe adja az igazgatást s a választásokban főleg a tanárokat tekintetbe veszi. Szalay az 5. oct. Lloyd szerint követségi német historiáját írta Schveizban; a francia leveleket Magyarország fölött; az előbbiből kitünik, hogy szept 7. írta a császár, hogy a magy. követeket utasítsák el Frankfurtból. Beszéli, hogy Lévay apátot s Aradon több generalist részint agyonlőtték, részint felakasztottak volna.

9. Azon pap, kit tegnap agyonlőtték, Goncseczki mezőhegyesi táborpap volt. Maderspachné esete, ki vesszőt kapott s kinek férje ezért mozsárral agyonlőtte magát... azon általános hír terjed, hogy 6. Aradon 13 táborkot részint agyonlőtték, részint felakasztottak volna, mint már a hír általánosságát tekintve, alig kételkedhetni. A Ph. elismeri, hogy Batthány esete nagy benyomást okozott; azért nem akasztatott, mert toroksebe azt akadályozá. Délután Budán.

10. A mai P. Z. hozza az aradi elitéltek neveit s névsorát. Kiss Ernő, Schweidel, Desewfy Aristid s Lázár Vilmos alezredes agyonlővettek; Aulich, Lahner, Pöltenberg, Knezics, gr. Vécsey Károly, gr. Leiningen-Westerburg, Török Ignácz, Nagy Sándor s Damjanics felakasztattak, Gáspár, mert ápril 14. után nem szolgált, 10 évi várfogságra ítéltetett... mind oct. 6. végeztettek ki Haynau jóváhagyása mellett. Itt helyben ma Csányit és báró Jeszenákot akasztották fel az új épület mellett, mondják, hogy ezen sors Perényit érendi... holnap. A török porta megtagadja a foglyok kiadását; hallom, hogy a katonák kivonulnak az egyetemi épületből. Csányiról mondják, hogy még szólani akart, de dobszó által akadályozva lőn.

11... délután a virányban s svábhegyen, honnan csak estve visszajövünk... az újságban olvasom, hogy a visszatért horvátokat Zágráb megye elutasítani rendelé.

12... Roder (Alajos egyet. tanár) meglátogat, azon hírt veszem, hogy oct. 3. kelt rendelet által a ministeri kinevezésekre nézve a harmadrész (fizetés) is megszüntetve lőn, így tehát engem is ezen sors ért — véletlenül, váratlanul — az Úr akaratja légyen! A bécsi újságokban a Batthány halála nagy sensatiót tőn... Ottó Paulekovichot is Zágráb megye választmányára elfogatni rendelé.

13. Az egyetemi tanácsnak f. hó 11. kelt körlevele az iskolák kezdetét novemberre teszi, úgy, hogy 4-én a beírások történjenek... egyébiránt a megnyitás mindnégy karban régi szokás szerint történend; remélem tehát,

hogy a nyelv is magyar leend, a körlevél Szentiványi oct. 3. kelt intézményén alapszik; délután Budán.

14... hallom, hogy Tipulát (pesti egyetemi jogtanár) el akarják tukmálni s engem a political tudományok tanszékére áttenni, mire semmi esetre állani nem fogok, ha tanszékeket meg nem tarthatom, visszamegyek Győrbe, hol később vagyok éltemfogytaig csekélyebb fizetéssel szolgálni, mint helyet elfoglalni, mi engem nem illet; tanácsosabb kárt vallani, mint az igazság ösvényétől legkevésbé is eltávozni. Ottót is elfogták s a többieket Kanizsára haditörvényszék elébe küldették, min még a bécsi lapok is fennakadnak, rosszalván, hogy ítélet nélkül tovább szállították.

15. Anyám nevenapja... meghítt mindnyájunkat ebédre... jól mulatunk volna, ha a bizonytalanság terhes fellege nem lebegne fejünk felett... haza jövén hallom, hogy Henfner itt volt; azon hírt hozta, hogy Virozsil visszalépett, Bercsényi, Suhajda supplensek maradnak; így tehát megtörtént, mit oly hosszú ideig rebesgettek, holnapra már meg is hivatott Virozsil a helyettesekkel együtt; én megmaradok föltett szándékomnál, inkább Győrre vissza (hol 1848-ban jogakadémiai tanár volt), mint bizonytalanságnak, szégyennek kitenni magamat, ha ismét Tipula vissza találna jönni. Mi történik majd a bölcselői karban? Régóta nem voltam oly felháborodott állapotban, mint ma; az érdek, gyermekeim jövője, a következetesség eldöntő harcot vívna keblemben, nem adhatom magamat reá, hogy tanároskodjam csődület (concurus), előbbi tanítási munkák nélkül, más helyébe lépjek, ki kitétetik s tanítóm volt; tagadólag fogok felelni, ezt becsületem s józanul felfogott érdekem is kívánja... viruló korban elértem mi óhajtaim legfőbbike volt s ismét megfosztott a sors tőle, de én a mostani szerencsétlenség általános szakában szívesen alárendelem magamat a gondviselés rendeleteinek. Legyen az ő akaratja!

16. Mai napon reggel Vállas (pesti egyetemi tanár) azon hírt hozza, hogy a ministeri kinevezések semmisknek nyilvánítatnak (P. T.-t is br. Eötvös József kultuszminister nevezte ki a pesti egyetemre 1848-ban), akik nem qualificáltak, mert nem doctorok, egyenesen kihagyatnak, kik qualificáltak, helyetteseknek alkalmazhatók s hogy ekként engem, Suhajdát helyetteseknek hagyni akarnak. Később körlevélről hallok, mellyben azon egyének már kijelölvék, kik tanítani fognak s köztük az én nevem is, majd utóbb, hogy a bölcselői karban még supplenseknek sem akarják az illető tanszékekre (az) Eötvös által kinevezetteket hagyni. Délután elmegyek Virozsilhez, kijelentem indokaimat, ki azonban azzal a kilátással, hogy ő maga sem fog maradni míg a nyelv is bizonytalan, hogy rendes tanár maradok, Tipula tanszékét semmi esetre elfogadni nem fogok kényteleníttetni; hogy el ne menjek, az hat eldöntőleg, hogy a győri académiá sorsa még nincs eldöntve s utoljára onnan is távozni kénytelen lennék; így tehát maradok, még azt a lépést mindig tehetem.

17. Ma kapom az egyetemi tanács f. hó 15-én kelt körlevelét, mellyben felsőbb jóváhagyás reménye alatt addig is, míg a polit. tisztázat ügyében kir. rendelet érkezend — akadémiái hivatalnoknak „csak ideiglenesen“ elfogadására felszólítatnak a kijelölt tanárok; azok közül az új kinevezésűek csak én, Suhajda, Lippay, Szabó Alaj., Gerenday vannak, a bölcselői karból mind kihagyták (őket). Bercsényit is, mert nem bír az úgynevezett qualificatióval, azaz mert nem tudor, ámbár legkevésbé sincs

compromittálva, mint mondják . . . A régi kinevezések közül ki van hagyva Tipula, Bugát, Petzels; visszahelyezve Vizkelety, Virozsil, Tognis, Sangaletti, Reisinger. Esős idő.

18. Placatok a vár falai új felépítését, s a honvédekre nézve azon rendeletet közlik, hogy 3 nap alatt ide tartozandóságukat mutassák ki; Vizkeletynél, kinek Vállas, Machik ügyét ajánlom. Reseta meglátogat. Albert itélete újságban van: egy évi várfogságra, hivatalvesztésre ítéltetik, oka, hogy a sánczolást vezette.

19. Vállas, Garay, Machiknak van reménysége, hogy alkalmazást nyerjenek. A mai újságok két premontrei, Laky Demeter, Oltmayer volt dékánom egy évi várfogságai elítélését hozzák . . . Mondják, hogy holnap Woroniczki, Giron, Schuller ki fognának végeztetni. Batthány esete a legélénkebb rokonszenvet gerjeszti mindenütt, még a bécsi lapok: Allgemeine is azt világosan nyilvánítják. A péterváradai őrségnek ugyanazon feltételeket ajánlák s megadák kegyelem útján, mellyben a komáromiak részesültek.

20. Évnapja, hogy bölcsellettudornak avattattam fel; melly sok történt azóta reám, családomra nézve! Ma reggel ismét három kivégeztetés történt, Woroniczki, Giron s Abancourt kapitány, mind hárman kötéllél végeztettek ki, úgy tehát azon, még az újságokban is megérintett közböcsánati hír alaptalan. Három kommisszió működik a purifikáció ügyében, az egyik Budán a helytartótanács, a másik a kamara épületében, a harmadik Pesten a megyeházon, melyhez a tantestületek is számítvák; vajjon nekünk is szól-e ezen rendelet, hiszem, nem! Mert mi már az egyetemi tanács előtt tisztáztuk magunkat; de majd elválik. Roder itt van.

21. Gehringer megjött: a tanárok a rendszer iránt véleményezésre felfognak hivatni; az osztrák egyetemek iránt vagy két rendelet érkezett, melyek a német rendszert honosítják. Baitner (akkor győri jogakadémiai, majd pesti egyetemi jogtanár) tegnap érkezett levele megint megsomorított, mert ezen barátom sorsa oly bizonytalan s ingatag; nem kevésbé meghat azon hír, hogy Karvassy s Konek (akkor győri jogakadémiai, majd pesti egyetemi jogtanárok) tanítani nem fognak, mert hivatalaiktól függesztvék. Mely szomorú lett volna immár győri helyzetem; egyébiránt a tanítás magyarul folyand (Győrben).

22. . . . Az okt. 14-iki újságban olvasom a bécsi lekerendet, Wenczel a bánya, tengerjog s római jogtörténet fölött tart felolvasásokat . . .

23. Budán. Felmenvén a várba Nicephorral találkozom, ki Abaucourt utolsó sorait neje, szüleihez mutatja, azok Krisztus szenvedéseire vonatkoznak. Budán semmi újabb. Csernyus volt kamarai tanácsnok, Perényi Zsiga s Szacs vay követ holnap fognak kivégeztetni; az első kettőt látásból ismerem. Hallom, hogy a fizetések már megint Gehringer személyes jóváhagyásáig nem adatnak ki . . .

24. A kivégeztetés megtörtént: mondják, hogy még az egyetemi tanároknak is a fegyelmi bizottság előtt meg kell jelenni. Délután Kalmáréknál Budán; már kezdenek a várfalak felépítéséhez.

25. Olvasom az ítéleteket: Curriesé csak azzal indokoltatik, hogy márciusban Debrecenbe ment, hivatalt fogadott s 14. ápril után is szolgált; már fölötte megdöbbenek, mert ez számosakra nézve áll, még olyanokra is, kikkel a vér köteléke összeforraszt. Pálcámért Virozsilnál, hol hallom, hogy a főtudományok két nyelven fognának taníttatni: így tehát nekem

maradna a magyar tanszék saját tudományomból, min fölötte örülök, mert így megmaradván egyszersmind alkalmam lesz hazámnak szolgálhatni... hallom, hogy a hadtörvényszékhez is be kell adnunk igazolásunkat, sőt még a fegyelmi bizottmány elébe is kerülni.

26. ... a mai bécsiben a Magyarországot illető rendelet foglaltatik, mely mindaddig érvényes leend, míg az ostromállapot tartand. Ma egy körlevelet hoznak, melyben véleményezésre szólíttatunk fel az új tanrendszer (re nézve) s pedig minél előbb s határozottan, én az új rendszer mellett nyilatkozni fogok.

27. Ma egy fiatal ember jelenti magát azzal, hogy Virozsil őt hozzám utasítá, mert én fogom az észjogot magyarul examinálni; délben azonban hallom bizonyosan, hogy Frank helyettese is leendek; azon hír terjed, mintha Tipulát elzárták volna, mit azonban nem hiszek... Toldy az Aesthetikát, Machik a m. nyelvet fogja tanítani, ez utóbbin nagyon örvendek. Garay a könyvtárhoz jut; Horváth A. is marad...

28. A bölcseleti karban Virozsil is fog tanítani; Machik a magyar s német nyelvet, Buth a numismatikát, Horváth A. diplomatikát. Az egyetemi tanács körlevele arra utasít hogy személyesen jelenjünk meg a fegyelmi bizottmánynál s írásban adjuk be igazolásunkat a hadtörvényszéknek; azon pontokra szorítkozzunk, melyek az első igazolásban megérintvék. Az ujságokban olvasom... Teleky rövid nyilatkozatát Batthány fölött a „Debats“-ban (Journal des Debats?), melyet így befejez, hogy élni fog „emlékezete az utolsó magyar utolsó lehelletéig...“

29. Beadom a kerületi parancsnokságnál igazolásomat... holnapi napra 9 órára leckelátogatási karülés; valami német nevű professzor is jelenik meg a lajstromban, mit tanítand az?...

30. Ma határozzák meg a leckék rendjét; mind deákul, németül ment, egy magyar szó sem hallatszott, én magam szólaltam fel a magyar nyelv mellett s be is adtam véleményezésemet, annál inkább, mert Henfner a német nyelvet ajánlotta. Szomorú nyilatkozatot kelle hallanom; végre határozatot Jus. Nat. (természetjog), Romanum (római jog), Canonicum (egyházjog) deákul; a többi magyarul, németül. Én a Jus Naturae s Encyclopaediát deákul, az általános s magyar fenyítőjogot (büntetőjogot) magyarul fogom tanítani; az észjogtudomány önkényes tanítására még azonkívül ajánlkoztam magyar nyelven, így $\frac{1}{2}8-9$, $\frac{1}{2}11-\frac{1}{2}12$ s délután 3-4 elfoglalva leszek; sok, de a magyar leckéket el nem mulaszt-hatám, ezt kötelességem kívánja hazám, bevallott elveim iránt. Baintnert is meghívják a politikára; statistikára én bízattam meg... Német az osztrák jogot fogja olvasni. Az új rendszer a réginek czafrangjaival; mixtem compositum éltető elv s szellem nélkül. Bercsényit, Karvassyt nem lehetett keresztülvinni, mert Vizkelety s Virozsil elleneztek...

31. Mind inkább azon gondolathoz szokom, hogy több tudományokat tanítsak, már teszem is az előlépéseket; remélem, nem kis örömmre szolgálанд azon körülmény, hogy a büntetőjogban új bűvárlásokat teend-hetek. Az ujságok azon hírt hozzák, hogy 29-én a ministeri tanácsban a halálbüntetések megszüntetése elhatározva lőn, de még hivatalos jelentés nem érkezett.

November.

1. Szép nap, millyen ritkán szokott lenni illy időben; nők gyermekeimmel kimennek a budai temetőre sírjait látogatni azoknak, kik ott van-

nak, hová még csak törekvésünk irányozva van... a mai P. Z.-ban ki van újra hirdetve az engedményezett alkotmány s azok közbocsánata, kik egy évi fogságon alól vannak s rendőri kihágás végett vizsgálat alatt vannak. Délután Haynaut látom, két segédje előtte lovagol, vagy 12 stabsdragoner utána. Gyermekeim Budán alszanak.

2. Ma halottak napján a Ferenciek templomában emlékét idézem fel azoknak, kik előttem zarándokoltak az örökkévalóságba... Mégis áldozatba került a múlt év emberéletben, mennyi szülének a szíve megszakadt, hány család kötelékei széttépvék! — Halálra ítéltetett Aradon Kazinczy Lajos ezredes, Erdélyben Tamás őrnagy, Sándor László. A nemzeti színű táblák eltiltatnak s 48 óra alatt a magyar felírásokhoz németek is adatni rendeltetnek; e hírnek némi ellensúlyul szolgál, hogy a böleseleti karban keresztül vitték... általában a magyar nyelvet, mert a német előadások csak délután lesznek. Klapka Hamburgban fényesen fogadtatott...

3. Hozzáfogok encyclopaediai vázlatom készítéséhez... a leczkék csak a jövő héten kezdenek... deák még nem jelenti magát.

4. ... a bécsi újság 1-én hoz rendeletet a tanárok fizetése iránt az osztrák egyetemeknél s egy Batthányra vonatkozó cikket, mellyben ítélete igazoltatni szándékoltatik, de úgy, hogy még a „Presse“-t sem elégti ki... Ranolder veszprémi püspök. A beírás 8.-ra halasztatott; csak egyetlenegy jelentette magát eddig nálam.

5. Hallom, hogy Virozsil még a rectoratságról is lemond s a tanulmányi bizottmányhoz jó; a decán csak olyanokat fogadhat el, kik bizonyítványt hoznak, hogy a forradalomban részt nem vettek... Tóth Lőrincz bé van börtönözve; Tavaszzy prof. mint közkatona Petrineán át Olaszthonba vitegett. Hanák (pesti egyetemi tanár) hallom megholt...

6. Folytatom encyclopaediai vázlatomat... Semmi újabb hírek nem hallhatók, mint hogy beszélük, miként a szakálak megtiltatnak.

7. Ma kellemetlenül lep meg, ... hogy kiiratván a jogtanárok lakásai, én mint helyettes tanár jelenek meg, délután Virozsil azzal az örvendetes hírrel meglep, hogy a „Jus Naturae“ magyarul fogna taníttatni... Klapka Londonban. Haynau az oknélküli elfogatásokat megtiltja; az elfogott horvátokat a pécsi törvényszék jobbadán elereszti.

8. Ma tíz órakor az egyetemi egyházban (templomban): Fogarassy énekli a nagymisét s így bekövetkezett a percz, hogy én mint tanár helyt foglaltam ott, hol annyi esztendeig mint tanuló valék. A mise után hallom, hogy a böleseleti karban csak Vállas, Horvát Árpád s Machik maradtak helyettesek, ez utóbbi is csak a német nyelvre; a többiek mind letétettek. Philosophiára Schonkét hívják Győrből; Horvát Árp. a numismatikát is fogja tanítani... A bécsi (újság) az új törvénykezési rendet hozza Magyarországra; melly változások! az egész sarkaiból kiforgattatott... Rudnyánszky letétele ellen a pápai nuncius tiltakozott. Samuel, Balassa nem nevezettek ki... Kossuthot Southamptonban várják... már több kereskedő 20 forintos bírságban elmarasztaltatott, mert keresztneveik a vezetéknev után voltak.

9. Nevemnapja: ebédrel szokásosan üljük meg... az újságban olvasom, hogy Ambrus, Jakab, Földy (Neuhaus) nváradi jogtanár halálra ítéltettek, mint véstörvényszéki tagok, ítéletök azonban Haynautól 15 évi várfogságra változtattatott; más ítéletek is vannak fejevári felkelők

fölött. Földy esete nagyon hat reám, mert mint professort tiszteltem, gyakran hallám emlegetni nevét... Egy deák jelenti magát.

10. A deákok igen gyéren jelentkeznek mind összesen 7 az ész- s 2 a büntetőjogra... A napok még szépek.

11. A jelentkezők száma 10-re megy... hallom, hogy Madarászt Frankfurtban elfogták. Markovics (László) már a hadtörvényszéken volt; megtisztázva lévén holnapután elutazik.

12. Ma kezdem előadásaimat; az első évben mintegy 24 vannak, én az ész- s tételes jog viszonyát tárgyalom; a másodikban 3: a büntetőjog haladásáról szólok. Az utczai lajstromban is kitétezik, hogy „helyettes” vagyok... Virozsil engem „designatus” successorának mond: s már ez voltam! Délután hallom, hogy mind a ministerium alatt történt utalványozások, kinevezések, előléptetések érvénytelenek; illy rendelet ment a kamrai előljárókhoz s kik 848 előtt nem szolgáltak, elbocsájtandók. Klapka Párisban volt... a 3-ik évben egy (hallgató) sem jelentette magát; theologus 5 volt, 3 pap 2 világi; bölcseleők (bölcészeti hallgatók) sokan vannak.

13. Folytatom előadásaimat; Schonke meglátogat; az első évi bölcseletben 130 hallgató közül csak egy, a másod évben 40 közül csak 2 német. Palotayt szabadon bocsájtották; ma jelenik meg a Figyelmező első száma, tehát magyar lap négy havi szünet után.

14. A másod évben 9 vannak bejegyezve; Dénes (b. Eötvös Dénes) meglátogat; délután Budán...

15. ... Mindig fessegetik a nyelvet és fájlalják, hogy a természetjog deákul nem marad.

16. ... Venczel azt írja (Bécsből), hogy a pesti egyetemet magyarrá alakítani szándok; amint hallom, a tanulmányi bizottság s egyetemi tanács közt nincs összhang; ez német, amaz magyar szellemű. A Magyar Hírlap is megjelent már.

17. ... Karvassy meghívása határoztatik (az egyetemre)... A budai pénztárnál pénzért lévén, németül kezelnek mindent.

18. Olvasom, hogy a magyarok Sumlába mentek s Párisba Almásy, Horvát Mihály, Lónyay Menyhért érkezett; úgyszintén, hogy Klapka s Újházy Éjszakamerikában telepet nyertek... Kedden nyitják meg az állóhidat (Lánczhidat).

19. Holnap délben nyitják meg az állóhidat; Haynau, Gehringer (mint) elsőként át fognak menni...

20. ... Ma megyek a fegyelmi bizottmányhoz, elnöke Benitzky, igen barátságos ember, ülnöke Nagy János, tollvivője Könyvey. A kérdések... tett szolgálataimra, vajjon aláírtam-e valamely iratot, húzom-e fizetésemet s tanítók-e: — igen barátságosan bánnak velem. 18-kor nyitották meg a hidat (Lánczhidat), éjfélig szabad az átmenet; a megnyitás katonaság s tömérdek nép jelenlétében történt, de egy „Éljen”, egy „Vivat” sem hangzott; délután én is átmegek Budára; újra szemlélem ezen már most teljesen kész óriási műt; 10 év alatt elkészült s örökké dicsőítendő Széchenyi s örökké Tirney Clark építőjének nevét; kár, hogy olly időben történt, midőn a hangulat olly nyomasztott.

21. A 17. Reichzeitung Kossuthnak egy kéziratját hozza Widdinből, hol az emigratio hadintézettté történendő átalakításáról szól; a tudósításból kitünik, hogy Lorody, előbb Eichel, Házman, Gyurmann, Balogh,

Kmety, Stein, Bem, Dembinski ott vannak. A Presse 18.-án egyetemünket korholja, hogy a magy. nyelv mellett buzog. A hajóhidat felnyitották, hogy át ne lehessen menni. Koller Haynau által a város polgármesterének neveztetik; Vida a kerületi parancsnokhoz hivatott némelly szabadabb czikkei miatt...

22. A mai P. Z. Haynau azon rendeletét hozza, hogy kik magukat jelentik, bé ne börtönöztessenek, kivéven, ha nagyobb büntett terheli őket. Chubekovich, ki Aradon volt oct. 6.-án (mondja), hogy a négy agyonlőtt tábornok a Mihala-féle kör Bastionon lövettek agyon, mindnyájan egyenruhában voltak; a felakasztottak közül csak maga Leiningen tábornoki díszruhában, ki Görgeyt utolsó pillanataiban kárhoztatta. Török fekete attilában, Knezics katona kitliben, Damjanich fekete frakkban, szerb papucsokban, Nagy Sándor fekete kabátban, Pöltenberg, Aulich, Lahner, Vécsey közönséges nyári kabátban; az első Pöltenberg, utolsókul Damjanich s Vécsey végeztettek ki; $\frac{1}{2}5$ — $\frac{1}{2}8$ -ig tartott az egész, a hohér egészen vörösen volt felöltözve, vörös sapkában; rettentő részletek, de érdemesek, hogy feljegyeztessenek napjaink történetéhez adalékul. A német opera „Don Juan” tegnapelőtt megbukott.

24. Azon hír, hogy a tanulmányi bizottság szétoszlattatik, megvalósult; miért? még nem tudatik, némellyek magyar szellemét említik, mások Virozsílt okolják. A hídon ma átmenvén már a vámot lefizetem visszaemlékezvén azon időre, midőn a talpkő letételénél jelen valék. Főherczeg Károly, a Nádor, a primás a sír ölében nyugszanak s Széchenyi ezen műszellemi alkotója szellemileg holt! Ma hallom, hogy Aradon több ezredest 18 s 10 évi várfogságra elítéltek; az elsők közt van Molnár Menyhért, gr. Wertenchler, id. Asboth, Földváry Károly, az utóbbiak közt Kiss Károly, Németh János, mind halálra voltak ítélve, Haynau megkegyelmezett nekik. B. Baldascit, atyám régi ismerősét látogatom, igen szívesen fogad... Az álló hídon a katonaság nem fizet, ámbár a szerződés szavai szerint csak a szolgálatban tömegesen átmenő katonák fel volnának szabadítva; így értelmezte a hadügyminister; hallom Sina tiltakozott.

25. ... Hallom valakitől, hogy fh. Kt. is lázadónak tartja egy főszemély (H.); a magy. tábornokról azon ítéletet hozzák, hogy Görgey vezér, de a részletekre kevesebb figyelemmel volt; Damjanich, Guyon jó katonák, Vetter értelmes ember úgy szintén Aulich is; Dembinski jó katona, de nem kitűnő vezér, Perczel sem az egyik, sem a másik.

26. Aradon ismét halálra ítéltettek gr. Hadik Gusztáv, Waldburg Károly, Molnár Ferdinánd, Meszlényi Ödön, Rohonczy Lipót, Bayer József, Földváry Károly, Parcsetics Zsiga, Asboth Lajos, Szekulics István ezredek, Liptay Sándor, gr. Wartensleben Agost alezredek, — Haynau 18 évre, Molnárét 10 évi várfogságra szállította. Németh János s Kiss Károly ezredek 10 évre ítéltettek... Tegnap Győrből Karvassy megérkezett. Rút, lucskos idő, délután havazni kezd.

27. Hó s jó hideg. Karvassy megkezdette leczkéit... hallom, hogy a mai lapban ismét elítélések foglalvák... Ismét a magyar nyelveni tanítás ellen törekednek s fel akarnák forgatni az egészszet s ritka tünetény illy átalkodottsággal folytatni az incselkedéseket. Hajnik Pál Párisban van s onnan írt nejének, többek között Bittó... is ott van. Bikkesy alezredes pedig megholt.

28. Hózivatar; examinatoriumot tartok. Az ujságban 14 ezredes el-

ítélése, Szathmáry, Mesterházy, Dipold, Perekzi, Horvát János, Bérzsenyi, Mezey, Kökényessy (Gärtner) 18 évre enyhített halálra. Paulovics 20, Forró 6, Abrahámy 10, Ferenczy 6, Zambelli 8, Papp Károly 3 évre elítéltek — mind császári valóságos katonatisztek. — Cobden levele Bachhoz, melyben a kivégeztetéseket rosszalja — s Pulszkynak egy Batthány mellett készített védirata említettik a *Pes. Zeit.* (ban)...

30. A mai MH. Haynau parancsát hozza, mellynél fogva a m. ministerium alatt történt névváltozások érvénytelenek; folytatom s bevégezem az examinatoriumot. Reisinger németül is tanít, 15 tanítványa van...

December.

1. ... Machik első leczkáját tartotta; Schöner a német, Ferencz a szláv nyelvet tanítja; hallom, hogy Virozsil nagyon panaszkodik, hogy a német nyelv iránt olly kevés buzgóságot fejtenek ki az illetők t. i. a professorokat értvén... az ujságban a Vajdaság felállítását olvasom s régóta semmi sem hatott olly szomorítólag kedélyemre, mint ezen esemény; így tehát hazánk területi épsége e tekintetben is csonkítva lőn, elvétetvén tőle a Bánság és a Bácska, ámbár csak kormányvidék s a szorosán vett Vajdaság harmadrészét tévén...

2. Ma mint a császár thrónlépési napján nagymise, melyre csak reggel hívnak meg; hallom, hogy tegnap a követeket kibocsájtották nagyobb-részt, Stuller is köztük van. Virozsil tegnap valakit az észjogból examinált latinul... Gehringer tegnap éjszaka elutazott.

3. Hírek a bécsi ministerium bukásáról, melyekkel Gehringer belépését is kapcsolatba hozzák, sőt még csatáról is szólnak, mely a Dardanel-lakban vívatott; de ezek mind bizonytalan hírek... Róka csanádi kanonok húsz, Rómer physica-professor nyolcz évi várfogságra ítéltettek.

4. ... Mondják, hogy 2.-án a magyar színházban kis zaj volt, mert le nem akarták venni kalapjaikat, mit a tiszték követeltek.

5. Launer tegnap examinatoriumot akart tartani; elmentek mindnyájan, csak kettő maradt, mi nagyon természetes, mert imperative szólott velők; ma aziránt kérdez engem. Henfner ma a büntetőjogból examinál, ez valóban nevetséges dolog, én tanítom s ők examinálnak.

6. ... hallom, hogy Pozsonyban a német nyelvet parancs által létesíteni óhajtják, mire az ifjúság a leczkékből eltávozott s a tanárok is demonstráltak. Haynau rendeletet bocsájt ki, melyben a purificatio iránt enyhébb szabályok hozatnak; kimondatik, hogy a hódolat aláírása magában nem elegendő ok valakinek az elbocsájtására. ... Ismét nyolcz elítélés, Psotta, Czillich, Mariássy, Tóth Ágost, Rapaich, Cserny, Dobay, Auerlonde — ez utóbbi alezredes, Dobay őrnagy s a többiek ezredesek halálra kötéllal, 18 évi várfogságra változtatva. Cserny, Dobay 7 évre ítéltettek.

7. Ma egy (hallgató) jelenti magát német előadásokra; rácz a bán-ságból. Hallom, hogy Karvassyt vádolják, mintha ő akadályozta volna a német leczkéket; miért megy a magistratus szobájába. Ferencz József polgári érdemrendet alapít... Erdélyi elítélések, Szilágyi lyceumi orvos-tanár több évi várfogságra...

8. Hallom, hogy Karvassyt Virozsil nagyon megtámadta a német előadások miatt s mintegy arra akarja szorítani, hogy minden áron tartson illyen leczkéket; kíváncsi vagyok mi történendik még az én tanommal.

Szemtanútól hallom, hogy Győrött csakugyan június végen Gayer ev. tanár leánya mert a császárnak hátat fordított megvizsgáltatott a városház kapuja alatt; 20 éves... Az ujságok szerint a szlávok elégedetlenek a többiekkel; valamint a német lapok is az alkotmány életbe léptetését sürgetik...

12. A Presse eltiltatott; mondják, hogy Gehringer megjött; Toldy Regulyt vezet ide, én nagyon örülök ezen híres utazó látásán s megmondom neki a szükséges adatokat Venczel iránt... délután ismét több elítélés, két helyét hitszónok kötélre, mely azonban 20 évi várfogságra enyhítették. Ráday két évi fogságra s főispáni hivatalától, melyet a Nádortól nyert, letéttetik. Károlyi György mert Kossuth hintaja előtt lovagolt 150.000 pf. s három havi porkoláb fogságra, ez utóbbit neki elengedik. Tassy ki véstörvényszéki bíró volt, de halálítéleteket nem mondott öt évi fogságra íteltetett...

15. Ma felolvassa Virozsil az egyetemi tanácshoz intézett Gehringer-féle rendeletet, mely ha nem csalatkozom 5895 sz. alatt azt parancsolja, hogy minekutána az egyetemi tanács jelentéséből „mit Befremden“ értette, hogy a tanulmányok mind magyarul taníttatnak s ez sem az egyenjogúság sem más politicalai szempontból nem javalható, azért a német tanítások is kezdessenek meg; engem azok alól fölmentett míg az encyclopaediát végzem. Így intéztette el a dolgot, hogy minden másod nap német leczke legyen s így veszítsük el a csütörtököt, mit én nem bánok, csak magyarul is maradjon, ez főkívánságom... Délután Regulynál, ki könyvtárőrnek neveztetett; Garay is nyert alkalmazást mint segédőr... Még a prédikációt is két nyelven akarják; ámbár a német hallgatók mind zsidók, ráczok. Hallom Virozsil mindenről examinálták (a haditörvényszéknél).

17. Próbateéről (a tanárok vizsgáztatásáról) szólnak az öregek; az volna még szép; sőt hallom, az académiái tanács aziránt intézkedett is felirásilag...

18. Rút, lucskos idő; az ujságban 21 elítélés, mind nyugalmazott katonatiszt, utóbb honvéd alezredek, őrnagyok; öt halálra, köztük Leitner alezredes, de 18 (évi) várfogságra változtattatott; a többi 6, 12 évi várfogságra. Haynau alapítványt hirdet, fele része a honvédek, fele a cs. katonák számára.

19. ... Egy hirdetmény a honvédeket felszólítja, hogy jelentsék magokat, másként szökevényeknek tartatnak, még a komáromi tiszteknek is meg kell jelenniök. Már néhány nap óta éljennel tisztelnek meg hallgatóim az előadás után, hanem ezt rossz néven veszik az öregek...

20. Tegnapelőtt halt meg s ma temették Pálmát, az egyetemtanács jegyzőjét... egy hadparancsnoksági rendelet a honvédek besorozását, egy másik az összeírási szabályok szoros megtartását rendeli... legnagyobb megbotránkozásomul hallom, hogy fizetésemet 800+400 tehát 1200-ra leszállították s ekként 200 frtot vesztek... s így rendes tanárságom utolsó nyomdoka mintegy megszűnt. Az Isten úgy akarta, mások még többet szenvedtek.

21. Ma Launer felolvassa az ifjúságnak a törvényeket és pedig deákul egyszersmind őket a német tanulásra utasítja... Lucskos, kellemetlen idő.

22. Ma az utolsó leczke az ünnepek előtt... hallom, hogy a bölcselőre német nyelven egy hallgató sem jött.

23. ... rólam azt beszélik Zágrábban, hogy 8 évre elítéltek, hála az

Istennek, hogy nem igaz... Gay lapja hivatalos; így fejlődnek az ügynek fonalai.

24. Gyerekek a Betlehemet készítik; szép téli nap... estve felé a gyermekek örvendezve játszanak a Betlehem körül abban a hitben, hogy az apró Krisztus megaranyozta...

25. Encyclopaediámban a jogtudományt befejezem... nagyon érdekel a Lloyd 603, 605 száma, hol a világosi átadásról számos adatok foglaltatnak egy szemtanútól, nevezetesen, hogy Görgey egy huszárcapitányt agyonlövással fenyegette, ha a megadásnak ellenszegül s Pöltenberg volt közbenjárója az oroszokkal.

26. Ma hirdették ki az alkotmányt, először magyarul; hallom, hogy kevés ember volt jelen... Érdekel a Wanderer 343. sz. foglalt levél, mellyet Damjanich segédje Fries a Daily Newsban közrebocsájtott Buherlin generálshoz, hol neki szemére veti, hogy szabad költözködést személyes s vagyonbátorságot ígértek nekik s meg nem tartották. Szép hideg nap.

27. Hallom, hogy Budán a volt honvédeket már besorozzák... a rector oda utasítja a tanárokat, hogy az ő aláírásával vegyék fel a fizetéseket.

28. Ma tartom előadásomat utolszor ez évben a büntetőjogból s röviden megemlítem az év fordulását... ismét újabb katonai elítélések főleg Kresz; császár huszári tisztektől halálra változtatott 16 évi s 8 évi várfogságra, közöttük Schulz százados s Sebő huszáralezredes, ki Riedeselt levágta...

29. Befejezem az encyclopaediai leczkéket ez évben. 9 órakor Virozsil magához hivat, azt jelezik, hogy az eszjogtanért csak 800, a büntetőjogért 400, összesen tehát 1200 f. adnak, így évenként 200 frtot vesztek. Vesztettem rendes professori állásomat is, ez keserves csapás, még keservebb ha nem enyhítené azt azon körülmény, hogy talán nem soká fog tartani. A 200 frt. reményt képezett, ha keresztül viszem a német leczkéket; ezen az áron nem kell nekem semmi, én azt teendem, mi kötelességem, egyebet nem — ha annyian szenvednek, miért lennék én éppen a sors kedveltje... Budán anyámnál új évet kívánni... hallom, hogy az öreg Spies, valaha nagy befolyású a tanulmányi ügyekre élete 89. évében meghalt.

30. Dolgozom az encyclopaedián; az ujságok a szerbek s oláhok kegyetlenkedéseiről híreket hoznak... ma egy éve, hogy moori csatának nesztét hallottuk...

31. Szép, hideg nap. Karvassy, Vállas látogatnak... Machikkal a vecsernyére, mellyet egy jól szerkesztett magyar prédikáció s „Téged Isten dicsérünk“ követ, számos nép jelenlétében a városi (belvárosi) főtemplomban... ma másodszor adják „Ilka“ című operát, melly olly nagy sensatiót okoz magyar szelleme... által. Ma egy éve... az országgyűlés Debreczenbe áttétetett s ma egy év után mennyi események szemtanúi valánk; mennyi remények s vágyak meghiusultak; még néhány óra s ez év az örökkévalóság örvényébe szállt. Ohajtásom, hogy derültebb kedélyvel írjam naplóm végsorait mint annak elejét, nem teljesült. Komor fellegek tornyosultak fel hazám egén s még most sem oszlottak szét — véres betűkkel jegyzi fel a történet ezen év napjait: láttam a háborút itt hazámban, láttam anyavárosomban, szemlélttem ezredéves alkotmányunk megsemmisülését, az apák által szentül őrzött kincsnek elenyésztét... a biztos egyetemi tan-

szék bizonytalanná vált — anyagi jólétem is csorbát szenvedett, de mi ez hazám sebeihez, annyi ezrek fájdalmához képest. Örökös gondviselés, vedd hálámat azért, mit reám mértél, családom egészséges s én a tapasztalt keservek daczára kegyelmednek számtalan tanujeleit vettem; vedd hálámat azon forró kéréssel, hogy a jövő év derültebb legyen — az emberiség — üdvözőbb kedves hazám s honfiamra nézve.

estve $\frac{3}{4}$ 10-kor.

MA.

*Ma jobban volt...
Ma fény hullt kívülről a komor szobába
S aranyszínű fátyol szövődött a fényből
A fehér vaságyra.*

*Ma mosolygott...
Ma az arany fátylon mintha csupa tarka,
Illatos, mosolygó, csókot hajigáló
Virág fakadt volna.*

*Ma kacagott...
Ma száz angyalka ült a kis virágokra
S bűbajos danájuk az elvesztett édent
Újra visszahozta.*

* * *

*Ma köhögött...
Ma újra benyúlt az ablakon a Sátán
És letarolt mindent a kórházi szoba
Nagy, fehér vaságyán...*

Újpest, 1923.

Rissányi József.